

УДК 378.016

ПРОБЛЕМАТИКА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Краснолуцький К. К.

У статті розглянуто проблематику розвитку професійної освіти в Україні та сучасні тенденції і перспективи. Наведено становлення Болонської системи освіти в Україні. Проілюстровано: вступ до вищих навчальних закладів системи вищої освіти за формами навчання, структура мережі вищої освіти України, фінансування фундаментальних та прикладних досліджень у вищих навчальних закладах, розподіл науково-педагогічних кадрів за віком.

Ключові слова: Болонська система, вища освіта, вищі навчальні заклади, професійна освіта, професійна позиція.

В статье рассмотрена проблематика развития профессионального образования в Украине и современные тенденции и перспективы. Приведено становление Болонской системы образования в Украине. Проиллюстрировано: вступление в высшие учебные заведения системы высшего образования по формам обучения, структура сети высшего образования Украины, финансирование фундаментальных и прикладных исследований в высших учебных заведениях, распределение научно-педагогических кадров по возрасту.

Ключевые слова: Болонская система, высшее образование, высшие учебные заведения, профессиональное образование, профессиональная позиция.

The article addresses the problematics of professional education development in Ukraine, its modern trends and prospects. The introduction of the Bologna system of education in Ukraine has been described. Illustrated are the following issues: entrance into higher schools according to the forms of education; structure of the system of education in Ukraine; funding of fundamental and applied research at higher educational institutions; age distribution of the teaching and research staff.

Key words: the Bologna system, higher education, higher educational institutions, professional education, professional position.

Про важливість ролі освіти в сучасному розвитку суспільства переконливо свідчить те, що у вересні 2000 року глави держав і урядів 189 країн (у тому числі й України) прийняли Декларацію тисячоріччя ООН, у якій визначено глобальні Цілі розвитку тисячоріччя до 2015 року. Серед восьми другою метою є забезпечення освіти. На наш погляд, актуальними є питання, пов'язані саме з професійною освітою майбутніх професіоналів. Метою написання наукової статті є: аналіз проблематики розвитку професійної освіти в Україні та сучасні тенденції і перспективи.

Досягнення психолого-педагогічних наук у пошуках шляхів оптимізації вишівської підготовки, підвищення рівня професіоналізму випускників вищої школи; ідеї, що розкривають закономірності й принципи професійного становлення особистості, висвітлено в працях видатних вчених (Б. Г. Ананьєв, Л. С. Виготський, Н. Ф. Добринін, А. М. Ковальов, І. С. Кін, Г. С. Костюк, Н. Д. Левітін, А. Н. Леонтєв, В. Н. Мясичев, С. Л. Рубінштейн та ін.), про закономірності формування потреб, інтересів, установок, ціннісних орієнтацій (С. П. Крягжде, А. В. Петровський, Д. Н. Узнадзе, О. П. Целікова й ін.).

Важливо усвідомити і кваліфіковано протистояти тим викликам, які стоять перед нами, і максимально вигідно скористатися тими можливостями, які приносять будь-які зміни, дозволяє саме професійна освіта.

Так, "Український педагогічний словник" дає таке визначення професійної освіти: "Професійна освіта – підготовка в навчальних закладах спеціалістів різних рівнів кваліфікації в одній з галузей народного господарства, науки, культури; невід'ємна складова частина єдиної системи народної освіти. Зміст професійної освіти включає поглиблене ознайомлення з науковими основами й технологією обраного виду праці; прищеплення спеціальних практичних навичок і вмінь; формування

психологічних і моральних якостей особистості, важливих для роботи у певній сфері людської діяльності. Термін “професійна освіта” розуміють і як сукупність знань, навичок і вмінь, оволодіння якими дає змогу працювати спеціалістом вищої, середньої кваліфікації або кваліфікованим робітником. Система професійної освіти в Україні охоплює вищу, середньо-спеціальну та професійно-технічну освіту” [3, с. 274]. Отже, більшість експертів погоджуються з тим, що глобалізаційні зміни привели до потреби запровадження кардинальних змін в економіці, управлінні і освіті. І саме освіта, в першу чергу, потребує постійних динамічних змін. Професійні навички, які вважалися еталоном професіоналізму, мають інтегруватися з новими навичками і новим баченням розв’язання проблем. В сучасному світі необхідно активно реагувати на безліч викликів, кількість яких збільшується з кожним днем.

Що ж стосується законодавчих актів сфери освіти в Україні, то стаття 53 Конституції України проголошує: “Повна загальна середня освіта є обов’язковою. Держава забезпечує доступність і безплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої й післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій і пільг учням і студентам. Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі. Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови в державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства” [1].

Болонська декларація, що стандартизує світову освітню систему, опирається на фундаментальні принципи європейського вищої освіти, сформульовані у Великій Хартії Університетів (Magna Charta Universitatum), що була підписана також у Болонії ректорами керівних європейських ВНЗ в 1988 році.

В 2005 році до Болонської декларації приєдналася й Україна, взявши на себе зобов’язання реформувати свою систему вищої освіти згідно з її вимогами. Низка заходів, а саме впровадження зовнішнього незалежного оцінювання, зробила більш прозорою процедуру вступу у вищі навчальні заклади, апробована кредитно-модульна система, а також впроваджене розмежування освітньо-кваліфікаційних рівнів молодшого фахівця, бакалавра, фахівця й магістра, які наблизили українську систему освіти до європейської. У Проекті Закону “Про внесення змін у Закон України “Про вищу освіту”, який був розроблений Міністерством освіти й науки, молоді й спорту України й зареєстрований у Верховній Раді 28 грудня 2011 року, передбачені такі напрямки реформування вищої освіти [2]:

- скасування освітньо-кваліфікаційного рівня фахівця, а також уведення освітньо-наукового рівня доктора філософії (аналог закордонного Ph.D.) замість існуючого сьогодні кандидата наук (стаття 6 проекту закону);

- збільшення строку навчання за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра до півтора-двох років, а в аспірантурі за освітньо-науковим рівнем доктора філософії із трьох до чотирьох років (стаття 7);

- скасування діючих нині стандартів вищої освіти (державні стандарти, галузеві стандарти, стандарти вищого навчального закладу) і впровадження нових підходів до аналізу її якості (освітньо-кваліфікаційні характеристики, освітньо-професійні програми діагностики якості освіти) (стаття 13);

- впровадження статусу дослідницького університету для національних університетів з вагомими науковими досягненнями, якому буде надаватися право присуджувати наукові ступені доктора філософії й доктора наук з видачею державного документа, привласнювати вчені звання старшого дослідника, доцента й професора, а також установлювати індивідуальні нормативи чисельності студентів, аспірантів на одну посаду науково-педагогічного працівника в межах фонду заробітної плати і їх загальної чисельності (стаття 24).

Законопроект також містить положення про розширення автономії вищого навчального закладу (ч. 2 статті 27), яка реалізується, зокрема, через змінену процедуру обрання ректора (стаття 38 передбачає призначення ректора в обов’язковому порядку, якщо один з кандидатів набирає 50 % + 1 голос вищого колегіального органа громадського самоврядування ВНЗ) [2].

Аналізуючи дану проблему, наведемо кількість зарахованих на початковий цикл навчання до вишів I–IV рівнів акредитації за 2008–2013 рр. на рис. 1 [4].

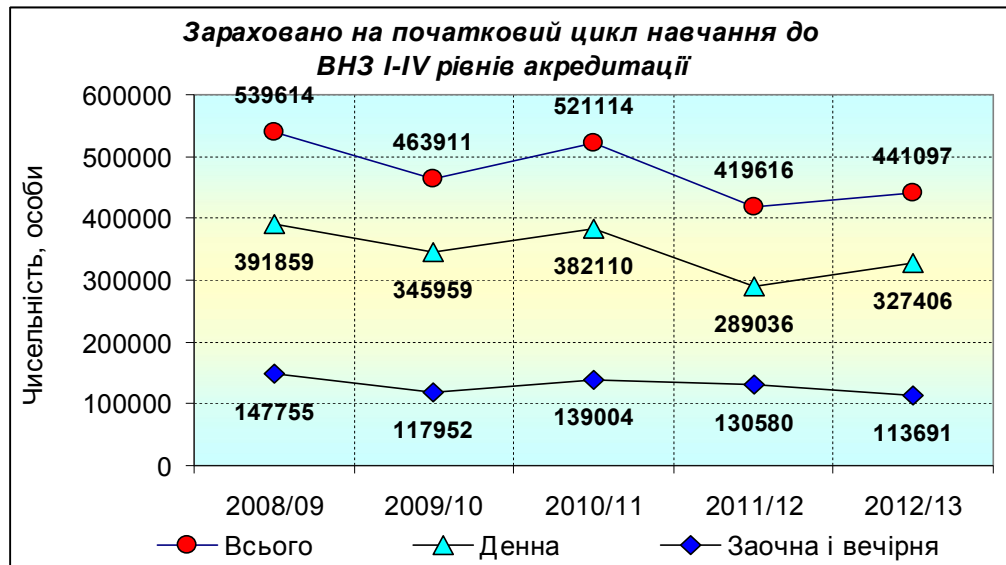

Рис. 1. Вступ до вищих навчальних закладів системи вищої освіти за формами навчання

В 2010 році, за даними Державного комітету статистики, в Україні мережа вищих навчальних закладів нараховує 861 заклад усіх рівнів акредитації й форм власності, у тому числі 198 університетів, 58 академій, 110 інститутів, 1 консерваторію, 231 коледж, 136 технікумів і 127 училищ, в 2011 і 2012 рр. – 854 і 846 відповідно. У країнах Європи: в Іспанії 1,5 млн студентів вчать в 60 університетах, у Великобританії 3 млн студентів вчать в 166 університетах і коледжах, у Франції 2,3 млн студентів вчать майже 100 вищих навчальних закладах.

Наведемо структуру мережі вищої освіти України за типами вищих навчальних закладів на рис. 2 [4].

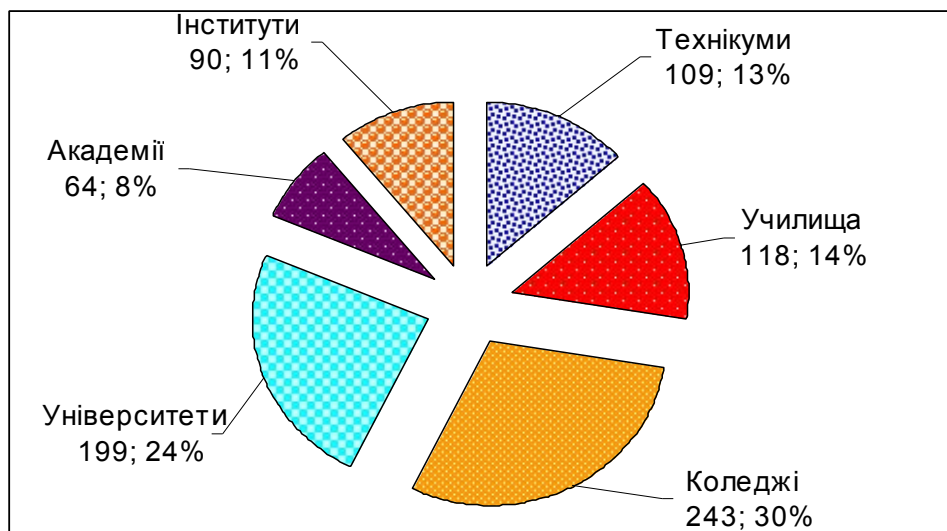

Рис. 2. Структура мережі вищої освіти України

Також дані щодо груп вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації та кількості в них ВНЗ наведено у табл. 1 [4].

Таблиця 1

Групи ВНЗ III–IV рівнів акредитації

№ з/п	Назва груп	Кількість ВНЗ у групі
1.	Класичні університети	31
2.	Технічні	26
3.	Технологічні, будівництва та транспорту	32
4.	Педагогічні, гуманітарні, фізичного виховання і спорту	31
5.	Культури, мистецтва, живопису, скульптури та дизайну	14
6.	Охорони здоров'я	15
7.	Аграрні	23
8.	Економічні, управління і фінансів	19
9.	Права та правоохоронної діяльності	15
10.	Приватні	23
	Разом по системі	229

Досліджуючи тенденцію розвитку, можна відмітити, що у 2009 році обсяг бюджетного фінансування складає 48,4 млн гривень, на 2012 рік склав 153,8 млн гривень, тобто на 105,4 млн гривень більше, або на 218 відсотків.

Що стосується виконання науково-дослідних робіт у вишах, треба наголосити, що за підсумками 2012 року у вищих навчальних закладах та наукових установах виконувалось 918 науково-дослідних робіт з фундаментальних досліджень, обсяг бюджетного фінансування яких склав 192,3 млн гривень, та 839 прикладних досліджень і розробок, обсяг фінансування яких склав 153,8 млн гривень (рис. 3) [4].

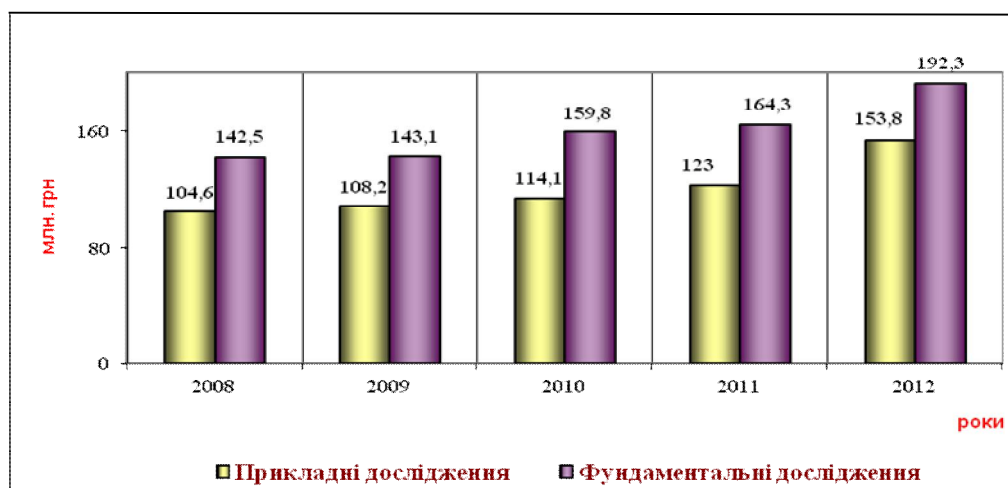

Рис. 3. Фінансування фундаментальних та прикладних досліджень у вищих навчальних закладах

Наведемо дані, що стосуються розподілу науково-педагогічних кадрів за віком, на рис. 4 [4].

Як свідчать наведені дані, серед докторів наук найбільший відсоток складають особи віком понад 60 років (52,27 %), кандидати наук у віковій категорії 31–40 років (29,8 %) та понад 60 років (24,6 %). Найбільша кількість іноземних студентів навчається в Харківській області (32 %), м. Києві (15,7 %), Одеській (9,8 %), Луганській (8,5 %), Донецькій областях (5,3 %). Чисельність іноземних студентів зменшилась у Автономній Республіці Крим, Запорізькій та Хмельницькій областях.

Говорячи про інформацію, яка стосується чисельності іноземних студентів, які вирішили набувати вищу освіту в Україні, можна сказати наступне: найбільша кількість іноземних студентів (31,3 %) здобували вищу освіту у медичних ВНЗ. Найбільшу кількість іноземних студентів забезпечують 14 країн, які представлені загальним контингентом 40255 осіб, що складає 75 %, зокрема Туркменістан (16,5 %), Китайська Народна республіка (9,0%), Азербайджан (9,0 %), Нігерія (7,2 %), Ірак (6,4 %), Індія (6,1 %), Російська Федерація (5,6 %).

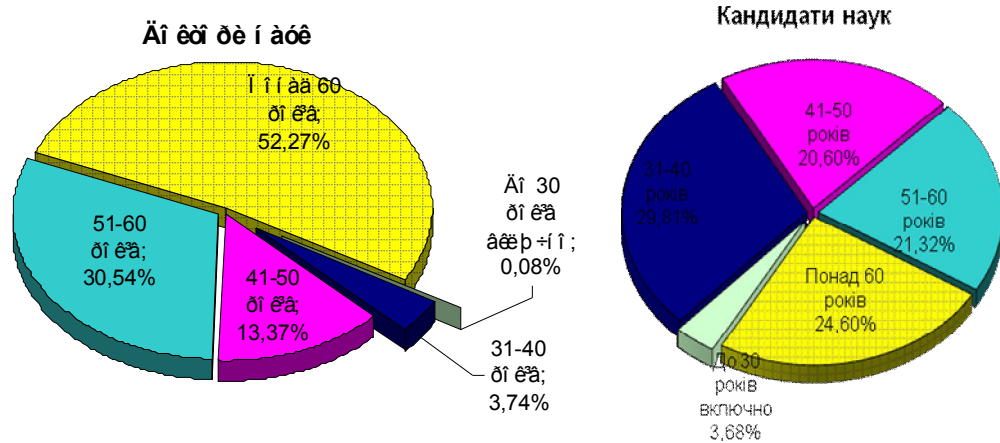

Рис. 4. Розподіл науково-педагогічних кадрів за віком

Кількість іноземних студентів, які навчаються у вищих навчальних закладах України, розподілені за континентами так:

- з країн Європи – 10,9 % (Росія – 52 %);
- з країн Азії – 70,5 % (Туркменістан – 25,6 %, Китай – 13 %, Азербайджан – 12,9 %);
- з країн Африки – 17,4 % (Нігерія – 41,7 %, Марокко – 13,3 %);
- з країн Америки – 1,2 % (США – 51 %, Еквадор – 26,7 %) [4].

У цей час у Європейському Союзі (ЄС) надається дуже велике значення підвищенню якості національних систем освіти, які відіграють важливу роль у суспільстві й економіці цих країн: 5 % від ВВП країн, що входять до ЄС, витрачають на освіту, тим часом як в Україні 1,3 %.

Виховання професійної позиції в студентів в умовах їх підготовки як соціально-педагогічна проблема обумовлена об'єктивними потребами подальшого вдосконалення рівня професіоналізму випускників вишу. Дослідження наукової літератури й вишівської практики, змістової сторони професійної підготовки й вимог, пропонувананих до особистості сучасного випускника, показує, що професійна позиція поєднує в собі позитивне ставлення до обраної професії, установку й готовність до творчої праці, стійкий спосіб професійної поведінки, заснований на почутті професійного обов'язку й відповідальності, взаємодії, стилі гуманного спілкування, прагнення до систематичного професійного вдосконалення.

Література

1. Закон України "Про освіту" від 23 травня 1991 р., № 1060–XII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
2. "Про внесення змін до Закону України "Про вищу освіту" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 375 с.
4. www.mon.gov.ua. – Назва з екрана.